

LA DIDÀCTICA EN ELS ESPAIS DE PRESENTACIÓ DEL PATRIMONI. CONSIDERACIONS EPISTEMOLÒGIQUES

F. Xavier HERNÁNDEZ
Universitat de Barcelona

RESUM:

La Didàctica de les Ciències Socials és una disciplina jove amb problemes de definició. Sovint la seva personalitat epistemològica s'ha considerat com un apèndix de la Didàctica General, i en el camp de les Ciències de l'Educació. A la nostra manera d'entendre la Didàctica de les Ciències Socials és una disciplina científic-tecnològica i el seu objecte es analitzar, investigar i analitzar sobre tècniques de didàctica /divulgació /difusió i comunicació i sobre els processos de comprensió i coneixement en relació a la Història, la Geografia i la societat, i respecte als sabers que les ciències (Geografia, Història,...) aporten al seu coneixement.

RESUMEN:

La Didáctica de las Ciencias Sociales es una disciplina joven con problemas de definición. A menudo su personalidad epistemológica se ha considerado como un apéndice de la Didáctica General, y en el campo de las Ciencias de la Educación. A nuestra manera de entender, la Didáctica de las Ciencias Sociales es una disciplina científico-tecnológica y su objeto consiste en investigar y analizar técnicas de didáctica/divulgación/difusión y comunicación y los procesos de comprensión y conocimiento respecto a la Historia, la Geografía, la sociedad, y respecto a los saberes que las ciencias (Geografía, Historia, etc.) aportan a su conocimiento.

ABSTRACT:

Didactics of Social Sciences is a young discipline with problems about its definition. Frequently, its epistemological personality has been considered as an appendix of general didactics in the field of the Educational Sciences. In our view, Didactics of Social Sciences is a scientific-technological discipline and its aim is to analyse and investigate specific educational/dissemination and communication techniques and the understanding processes in relation to history, geography, society an in relation to the knowledge contribution of each of these sciences.

RÉSUMÉ:

La didactique des sciences sociales c'est une discipline jeune avec problèmes de définition. Souvent sa personnalité épistémologique a été considérée un appendice de la Didactique Générale, et étant dans le terrain des Sciences de l'Éducation. À mon avis, la didactique des sciences sociales c'est une discipline scientifique-technologique dont le but c'est analyser, faire des recherches et étudier les techniques de didactique/développement/diffusion et communication aussi que les processus de compréhension et connaissance quant à l'Histoire, la Géographie, la société et les savoirs que les sciences (Géographie, Histoire...) ont apporté à sa connaissance.

LA DIDÀCTICA DE LES CIÈNCIES SOCIALS I LA DIFUSIÓ DEL PATRIMONI

La Didàctica de les Ciències Socials es una disciplina jove amb problemes de definició. Sovint la seva personalitat epistemològica s'ha considerat com un apèndix de la Didàctica General, i en el camp de les Ciències de l'Educació. Tanmateix tot i ésser aquestes les tendències majoritàries els intèns per definir l'objecte i natura del coneixement de la DCS han estat escassos (Benejam, Pagès, 1997; Benejam, 1993; Martín, 1987). En darrer terme però, la definició i perfil de la Didàctica de les Ciències Socials és un tema obert a propostes que, tot i mantenir la vinculació amb les Ciències de l'Educació, articulin una major relació amb les disciplines referents, o que fins i tot en reivindicuin el paper prioritari d'aquesta relació. En aquesta perspectiva la relació de la D.C.S. amb disciplines com la Història i la Geografia seria molt estreta, i per descomptat les possibilitats d'intervenir sobre el patrimoni a tots els nivells de recerca, difusió i divulgació serien grans.

A la nostra manera d'entendre la didàctica de les Ciències Socials és una disciplina científico-tecnològica i el seu objecte es analitzar, investigar i analitzar sobre tècniques de didàctica /divulgació /difusió i comunicació i sobre els processos de comprensió i coneixement amb respecte a la Història, la Geografia i la societat, i respecte als sabers que les ciències (Geografia, Història...) aporten al seu coneixement.¹

La naturalesa del coneixement de la DCS és tecnològic/articulador i es caracteritza per la interacció constant entre els sabers científics de les disciplines referents (Geografia, Història...); els sabers científics i tecnològics de la pròpia DCS, i els sabers científics i tecnològics de les Ciències de l'Educació, la Psicologia cognitiva i les Ciències de la Comunicació, i tot plegat té sentit i aplicació en la pràctica. Es precisament per causa dels condicionants que imposa la implementació en l'acció que la DCS

¹ En aquest sentit diferenciem entre el que serien objectes d'estudi i les disciplines que els estudien. Obviament pot resultar confús en alguns casos donada la coincidència de termes: la "Història" és la ciència que estudia la història...

també pot actuar, observar i analitzar directament sobre els objectes d'estudi, amb mètode propi i al marge de les disciplines referents. La DCS pot plantejar hipòtesis a l'entorn de quines estratègies i tècniques són les idònies per fer comprensible un determinat objecte d'estudi (virtualització, transposició...). En aquesta capacitat radica la autonomia disciplinar de la DCS. Tammateix la DCS no es limita a una funció de transmissió de sabers establerts per altres ciències o disciplines, ja que ha d'investigar, reelaborar i proposar per fer comprensibles els objectes d'estudi analitzant-los des de la pròpia òptica, des de la pròpia rutina disciplinar.

Sovint no n'hi ha prou amb els sabers de les disciplines referents per presentar de manera comprensible l'objecte d'estudi, en aquests casos l'aproximació pròpia de la DCS està, lògicament, justificada. Però tot i en el cas de que les aportacions disciplinàries siguin suficients, la DCS ha de sotmetre l'objecte d'estudi a la seva pròpia òptica, a la seva rutina d'observació i anàlisi. Aquesta necessitat neix dels diferents horitzons destinataris que s'impliquen en la recerca disciplinar de base i en la divulgació. Els usuaris de la recerca disciplinar de base composen un univers restringit, generalment el de la pròpia comunitat científica i, en alguns casos, productiva. Contràriament l'usuari de la recerca en DCS, el seu horitzó destinatari, acostuma a ser ampli i, per definició, el màxim d'ampli possible. En aquest sentit la recerca de base utilitza uns determinats codis de comunicació

aptes per al seu horitzó destinatari (la pròpia comunitat científica), i que no són comprensibles per a horitzons amplis. És per això, per fer comprensible el màxim a la màxima quantitat de gent, que la DCS té que desenvolupar codis i llenguatge propis, el seu horitzó destinatari, la finalitat dels seus sabers no coincideixen amb els de la disciplina referent, tot i que ambdues treballen sobre el mateix objecte d'estudi.

La DCS compta amb mètodes i rutines d'observació propis i articula i reelabora, des d'una òptica pròpia, sabers, recursos i estratègies metodològiques aportades per altres disciplines. En aquesta dimensió metodològica pròpia radica bona part de la identitat, personalitat i potència científica de la DCS. Una concepció de la DCS com la que hem proposat implica que la competència de la DCS s'estén a tota mena de processos que tingui per objectiu fer comprensibles, per a horitzons destinataris amplis, els més diversos aspectes, continguts i coneixements històrics, geogràfics i socials. En aquest sentit l'"imper" de la DCS s'estén a tot allò relacionat amb els processos de divulgació, comunicació, difusió i didàctica de la Història, la Geografia o la societat. En el camp dels espais de presentació del patrimoni la DCS ha de jugar en favor de les opcions que siguin més comprensibles. En aquest sentit el desenvolupament de les estratègies museològiques a l'entorn de reconstruccions i restitucions de jaciments arqueològics són iniciatives que, en tant en quant pretenen ser

comprensibles, tenen un interès de primer ordre per a la DCS.

La intervenció de la DCS en els sistemes d'ensenyament-aprenentatge institucionals és important, i continuarà essent una àrea d'intervenció prioritària. Tanmateix aquest no es l'únic sector d'intervenció, i per necessitat, demanda i estratègia de consolidació, la DCS ha de reflexionar i intervenir en tots els sectors on es divulguin coneixements històrics, geogràfics i socials. Això implica intervenir i guanyar presència en àrees tan diverses com patrimoni, turisme cultural, oci, mitjans de comunicació de masses, etc. El professional de la DCS hauria de ser capaç d'assessorar, en una perspectiva didàctica i comprensible aspectes tan diversos com la presentació d'un conjunt patrimonial, dissenyar un pla de turisme cultural, elaborar diversos materials per a diferents col·lectius, organitzar el guió d'un vídeo, etc.. Els museus, centres d'interpretació, espais de presentació del patrimoni, parcs arqueològics i temàtics, etc. en tant en quant que pretenen difondre, o presentar, o fer comprensible un determinat fenomen històric, geogràfic o social són complexos d'interès per a la DCS.

La museografia entesa com a tècnica de comunicació comprensiva, i sempre que estigui referida a objectes d'estudi històrics, geogràfics i socials seria també un sector d'intervenció preferent. Tal reflexió resulta del tot lògica: no es pot ensenyar, ni comunicar, ni musealitzar allò que es desconeix. Per descomptat els qui estan capacitats

professionalment per ensenyar, comunicar, musealitzar, etc. de manera comprensible són els professionals de les didàctiques específiques. La prioritat del didacta en aquests camps hauria de ser incontestable fins i tot amb respecte als investigadors de base. Usualment l'investigador de base ha de dedicar-se precisament a això, la recerca de base. En poques ocasions l'investigador de base es capaç de fer didàctica en tant en quant que requereix una especialització específica. Contràriament el didacta està obligat a estar al dia i conèixer el desenvolupament i novetats científiques de la disciplina referent. La comunicació, difusió i acció didàctica han de correspondre a un professional especialitzat. En aquesta línia argumental la DCS ha de tenir un paper preponderant en tots els processos de comunicació i divulgació, tot inclouent l'univers dels espais de presentació de patrimoni i els museus. Una opció de futur per a aquesta jove àrea passa, precisament, per una estratègia d'aquest tipus. La intervenció en els sistemes d'ensenyament-aprenentatge, s'ha de mantenir, però a de deixar de tenir el paper omnímode i estructurant que fins ara ha tingut i que podria provocar, en darrer terme, la definitiva asfíxia del àrea. Situar-se en una posició més eclèctica multiplicant les àrees d'intervenció, en resposta a la demanda social hauria de significar una oportunitat d'expansió per a aquesta jove àrea de coneixement universitària.

LA DEMOCRATITZACIÓ DEL PATRIMONI

Al llarg del segle XIX els museus i el seu llenguatge expositiu estaven dirigits, principalment, a una èlite cultural en un entorn d'hegemonia burgesa. El visitant o usuari tenia sovint coneixements suficients per aproximar-se a l'objecte sense necessitat d'elements intermediaris. Una simple etiqueta ja era suficient per a que el tècnic o quasi tècnic pogués interpretar la peça. Ara bé, al llarg del segle XX s'experimenta un lent procés de democratització de la cultura. No solament les classes mitges sino que fins i tot els treballadors accedeixen a la cultura, com a mínim en el món occidental. Tal situació s'accelera en el marc dels anys 60 i trenca els criteris de la museologia tradicional basada en la presentació discriminada o indiscriminada d'objectes sense elements intermediaris que permetin la seva interpretació. Grans quantitats de gent accedeixen uns equipaments culturals concebuts com a magatzems i per a ús de minories. La crisi del model es produeix de manera automàtica. No es destranyar que els principals corrents de renovació en museologia arrenquin de la dècada dels anys 60 i 70, i s'accelera en les dues dècades següents. És precisament a partir d'aquest moment que l'arqueologia experimental d'una banda, i la tradició dels museus nordics basats en l'Skanssen, incideixen en la promoció de parcs arqueològics i en la musealització, reconstrucció i restitució dels més diversos jaciments arqueològics. Al darrera d'aquestes

intervencions hi ha una voluntat didàctica clara: fer comprensibles els jaciments. Aquestes opcions, lluny de quedar arraconades es mantenen en ascens i la raó es ben senzilla: el procés de democratització cultural és imparable. Al seu torn l'augment de prestigi social d'una disciplina, i el seu "consum" possibilita directa o indirectament la continuació de la recerca de base.

En les dècades de 1980 i 1990 la societat occidental experimenta una de les revolucions més impressionants de la seva Història, en passar d'una societat industrial a una societat postindustrial. El procés implica l'ascens de les activitats terciàries en detriment de les secundàries i les primàries. Es desenvolupa d'altra banda un atur estructural i un augment de l'oci, productes de l'automatització galopant dels processos de producció i a causa de l'impacte directe o indirecte de la cibemètica. Aquesta revolució terciària implica també una revolució massiva en els mitjans de comunicació, l'accés a la cultura per part d'amplíssims sectors de la població es generalitza, i la cultura es converteix al seu torn en indústria en tant en quant que la cultura entra en els circuits del mercat.

Aquesta fenomenologia impacta decididament en el món dels museus, contribuint a la renovació i la diversificació, apareixen diversos tipus d'equipaments culturals entre els quals en destaquen espais singulars de presentació del patrimoni. Els museus i aquests nous equipaments culturals

tenen la tendència a convertir-se en objecte de consum de masses, i és en aquest sentit que cal parlar de procés de democratització. Els museus deixen de ser institucions al servei de l'èlite burgesa, per passar a ser institucions accessibles i accessibles per tothom. Però per a que els museus i els nous espais de presentació siguin accessibles el seu llenguatge, els seus codis de comunicació, i en definitiva les seves propostes han de ser comprensibles. És en aquest sentit que sorgeix la nova museologia i una nova museografia que presenta elements d'intermediació per contextualitzar i fer comprensible l'objecte d'estudi o comunicació. La necessitat de fer comprensible un objecte d'estudi per amplis horitzons destinataris, en un context de revolució democràtica, i en el camp cultural és allò que ve a definir la renovació en museografia. És en aquest context, obviament que les didàctiques específiques entren en un procés de convergència amb la reflexió museològica.

PATRIMONI I SOCIETAT POSTINDUSTRIAL

Tradicionalment s'ha definit la museologia com un conjunt de teories sobre els museus-institució i a l'entorn de la seva funció en la societat. Aquesta concepció tradicional considera que el museòleg és una persona versada en museologia, un pensador de teme sobre els quals no necessàriament hauria de tenir una projecció professional. Per descomptat com persona versada en el

conjunt de teories no necessàriament hauria de ser un científic, ni tant sols un tècnic. Tammateix en els darrers anys els intents per aconseguir un perfil professional han estat diversos; intents que no són independents de les iniciatives de renovació en museologia i museografia. Les noves experiències s'han desenvolupat de manera impressionant possibilitant un important coneixement empíric que ha permès superar els vells criteris decimonònics que postergaven el museu a la categoria de magatzem de peces, i al servei de la contemplació d'una èlite, quan no com a simple recepció de botins de guerra. Tammateix cal fer constar que hi ha administracions públiques que encara continuen treballant en clau decimonònica.

El creixement del sector cultural en l'entorn patrimonial i museístic ha multiplicat el nombre de tècnics i especialistes i la inquietud per definir un perfil professional ha propiciat, que des de les més diverses ocupacions en el entorn del museu es rivindiqui la categoria de "museòleg". En efecte, sovint hem pogut comprovar com els professionals més diversos s'autoetiqueten com a museòlegs: promotors d'exposicions, gent que treballa en museus i que otorga al títol una categoria gremial, arquitectes, dissenyadors, conservadors, etc. Tots reclamen la categoria de museòlegs. D'altra banda es evident que el museòleg no té una entitat professional reconeguda o avalada per un títol universitari. Estem doncs en una fase de construcció oberta en la qual es fa

necessari sistematitzar i organitzar les experiències empríriques i disperses en l'entorn de la museologia i dels museòlegs, i tractar de donar-los una sortida professional ordenada, sistemàtica, i, a ser possible científica. En aquest context la DCS pot tenir un paper important principalment quan l'objecte a musealitzar o presentar té un caràcter geogràfic, històric o social; es a dir en la immensa majoria dels casos. En la nova conjuntura postindustrial quan el patrimoni, dins dels circuits comercials, esdevé font de riquesa i actiu econòmic, a banda de contribuir a la formació cultural del ciutadà (i el millor capital d'un país és una ciutadania culta i de qualitat), es fan necessaris perfils professionals polivalents, amb capacitat per incidir en les diverses possibilitats de la indústria del patrimoni.

MUSEOLOGIA, MUSEOGRAFIA I PATRIMONI

D'entrada sembla que la museologia implica reflexió sobre institucions que presenten i comuniquen. La museologia es un gran inclusor, un espai tecnològic on poden abordar-se els més diversos temes a l'entorn dels museus i dels espais de presentació del patrimoni: disseny, construcció, organització, gestió, musealització, museografia, etc. La museografia també tindria, com a mínim, un caràcter tecnològic i es centraria en la musealització concreta dels més diversos espais. La museologia implica reflexió sobre museografia, però la museografia no necessàriament

implica una reflexió museològica global. La museografia és, en darrer terme, la concreció d'una part de la reflexió museològica però sovint acostuma a relegar-se al camp de la creativitat i en conseqüència es delega a mans de dissenyadors o, fins i tot, arquitectes que passen a ser els "museògrafs" per excel·lència. Tal consideració és un error, la museografia no és una experiència estètica, o no solament és una experiència estètica. Una exposició, una musealització a l'aire lliure, un jaciment reconstruït... es el reflexe d'una determinada opció museològica i museogràfica. Si centrem la valoració d'una exposició en criteris axiològics de bonic/lleig entrem en una qüestió d'opinió subjectiva que no és valorable científicament. Contràriament si valorem una exposició a partir de criteris de més o menys comprensible, i més o menys funcional si que ens estem posant en posició científica i en un camp que pot arribar a mesurar-se o avaluar-se científicament².

² En els darrers anys i des del camp de la Psicologia s'han realitzat notables esforços en el referent a avaluació d'exposicions. Vegeu al respecte els diversos treballs de Mikel Asensio i Elena Pol (Asensio, Pol, 1998).

L'arquitecte o el dissenyador poden ser factor importantíssims però en cap moment poden o han de tenir una funció estructurant, sempre han de considerar-se com auxiliars del museòleg o museògraf. D'altra banda s'ha de tenir en compte que s'estan donant situacions absolutament a la inversa, en les quals el contenidor es presenta com a més important que el contingut³.

A fi de poder avançar i ordenar un sector tant complexe i disputat sembla important tenir en compte els criteris científics, en aquest sentit, i com a pas previ a consideracions estètiques, la DCS pot contribuir decisivament a clarificar el panorama. La museologia i la seva concreció museogràfica, com la didàctica, és un espai tecnològic-relacional en el qual incideixen les aportacions i sabers de diverses ciències i tecnologies, i que té sentit en tant que es concreta en l'acció, en la creació de l'artefacte o producte museològic/museogràfic. Tot plegat implica que estem en un espai interdisciplinar i que el museòleg/museògraf, a la inversa d'altres investigadors, té que buscar la optimització en la diversificació i generalitat abans que en la superespecialització. Quant més amplis i diversos siguin els coneixements del museòleg/museògraf sobre l'objecte a musealitzar, les ciències referents, la construcció del coneixement, tècniques

de comunicació i sobre les tecnologies mecàniques més diverses, millor podrà respondre, amb més efectivitat, als diversos reptes que se li plantegen a l'hora de fer comprensible un determinat objecte d'estudi. En aquest sentit la funció del museòleg/museògraf és la del didacta de les ciències socials: el seu objectiu es fer comprensible un determinat objecte d'estudi, a partir de la intervenció en un espai a musealitzar, i a partir de les activitats i funcionament d'una institució.

FUNCIONS DE LA NOVA MUSEOLOGIA

L'objecte de la museologia i la seva concreció museogràfica és mostrar, donar a conèixer, comunicar i fer comprensibles diferents objectes d'estudi (històrics, geogràfics, artístics, patrimonials, tecnològics, biològics, etc.) a un determinat horitzó destinatari, mitjançant la intervenció en un espai a musealitzar o presentar. La musealització seria en conseqüència la intel·ligència en mostrar objectes (autèntics o replicats), el disseny o presentació d'artefactes, imatges, sons, i l'organització de l'espai per mostrar i fer comprensible un determinat fenomen objecte d'estudi. La museologia en la seva vertent museogràfica estudiaria, en conseqüència, les tècniques de tota mena que permeten l'optimització de la comunicació comprensiva i s'encarregaria de formar tècnics i investigadors en aquest camp de coneixement. La naturalesa del coneixement seria bàsicament

³ Encara avui sembla que el concepte museu s'assimila a "edifici" (contenidor) i s'està atribuint a posicions absurdes... A ningú se li acudiria regalar una capsa de bombons buida per molt bonica que fos la capsa...

tecnològica, però també científica en tant en quant que hi ha aspectes de l'acció museològica/museogràfica que poden experimentar-se i mesurar-se científicament: comprovar la efectivitat de la proposta en quant a comprensibilitat, construir una musealització tenint en compte les possibilitats de comprensió. És en aquest sentit que la dimensió didàctica no és la marginal en els espais de presentació i en els museus, sino que és, en una perspectiva científica, la columna vertebral de la museologia i museografia. Efectivament, com hem indicat anteriorment, l'objecte de la DCS és donar a conèixer i fer comprensibles a horitzons destinataris amplis objectes d'estudi històrics, geogràfics i socials. En aquest sentit la museologia que posa èmfasi en comunicar, mostrar i fer intel·ligibles determinats objectes d'estudi, en el marc d'una institució i un espai museal i/o patrimonial, podria considerar-se com una de les múltiples possibilitats de concreció de la DCS sempre que el seu objecte d'estudi fos històric, geogràfic, històric-artístic o social⁴.

La museologia, com la didàctica, és específica i concreta, no pot ésser abstracta, no pot plantejar-se al marge de l'objecte d'estudi i les seves característiques. Per dir-ho d'altra manera, l'objecte d'estudi i les

⁴ La incorporació de didàctes de les ciències socials a projectes museològics ha estat una constant en la darrera dècada. Entre altres projectes cal destacar el Museu d'Història de Catalunya i la musealització de la ciutatella ibèrica de Calafell.

disciplines que del seu estudi se'n ocupen, condicionen i són part medular de qualsevol musealització. No es pot musealitzar allò que es desconeix, el museòleg actua com a comunicador entre un objecte d'estudi i un horitzó destinatari (determinats col·lectius humans) a fi de fer-lo perceptible, cognoscible i comprensible. Per a que això sigui factible és indispensable que el museòleg conegui a fons l'objecte d'estudi i les consideracions que puguin establir les disciplines de base que sobre ell operen. És en aquest sentit que tenim que insistir en el fet que un arquitecte o un dissenyador, ignorant sobre l'objecte d'estudi a musealitzar, difícilment podrà elaborar un producte comprensible de qualitat.

UNA METODOLOGIA PRÒPIA

Del conjunt d'idees argumentades se'n despren que la museologia podria arribar a construir-se com a disciplina científico-tecnològica en relació a un determinat camp de coneixement; en el nostre cas tot allò relacionat amb la Geografia, la Història i la societat. L'objecte de la museologia es analitzar i investigar l'entorn de les tècniques de divulgació-didàctica-comunicació i els processos de comprensió i coneixement respecte als objectes d'estudi a musealitzar, i respecte als sabers que les disciplines científiques aporten al seu coneixement. La naturalesa del coneixement de la museologia és de caràcter tecnològic i articulador, i es caracteritza per la interacció constant entre els sabers científics de les

disciplines referents, els sabers científic i tecnològics de la pròpia museologia i didàctica específica, els sabers tecnològics de les Ciències de l'Educació, la Psicologia cognitiva i les ciències de la comunicació, i tot plegat té una justificació o aplicació en la musealització/presentació d'un espai. Com en el cas de la didàctica específica, i a causa dels condicionants que imposa la implementació en l'acció, la museologia pot actuar, observar i analitzar, directament sobre objectes d'estudi, amb mètode propi i al marge de les disciplines referents. La museologia en la seva dimensió didàctica pot plantejar hipòtesis sobre quines estratègies són les idònies per fer comprensible un determinat objecte d'estudi (virtualització, transposició). En aquesta capacitat radicarà la seva autonomia i la seva vinculació amb la didàctica específica.

La particular interacció que tipifica la museologia es fonamenta en el fet que els mètodes d'aplicació didàctics o de divulgació/comunicació no poden ser independents de l'objecte d'estudi; objecte d'estudi aproximat per les disciplines referents, per la reelaboració de la museologia amb respecte a aquests sabers i per la pròpia percepció de la museologia. Les peculiaritats de l'objecte d'estudi, o del saber que es pretén musealitzar, o que es pretén analitzar amb òptica pròpia, condicionen el tipus de mètodes i estratègies a seguir. En aquest sentit la museologia té tres dimensions bàsiques, una d'investigació/reelaboració respecte a l'objecte d'estudi, una de formulació

d'hipòtesis respecte a tècniques i mètodes per a musealitzar de manera comprensiva, i una d'aplicació en la comunicació. En la seva primera dimensió pot formular hipòtesis, però aquestes tenen un caràcter supletori o complementari respecte a les elaborades per les disciplines referents. En la segona dimensió i en la tercera dimensió pot formular hipòtesis que estan en sintonia amb les que es poden elaborar des de les Ciències de l'Educació, la Comunicació o la Psicologia.

La línia argumental que presentem és una breu aportació a un debat complex. Hem d'insistir, en qualsevol cas, que és un debat important. La DCS pot aportar molt a la nova museologia que ha de ser didàctica per definició. Al seu torn la reflexió museològica pot contribuir a descentrar la DCS de la seva obsessió monotehmàtica en els processos d'ensenyament-aprenentatge, i de la seva posició minoritzada en el camp de les Ciències de l'Educació, a fi de potenciar un reencontre amb les disciplines referents per mancomunat amb elles la recerca de base i la recerca en didàctica, divulgació i comunicació dels més diversos objectes d'estudi geogràfics, històrics i socials.

Els pioners que arreu estan treballant en parcs arqueològics, en restriccions de jaciments, en musealitzacions singulars, en empreses vinculades al patrimoni, en iniciatives didàctiques per a estudiants i ciutadans no són un element marginal; són la columna vertebral de la nova museologia democràtica adreçada al gaudi del poble.

BIBLIOGRAFIA

- Sociales en la formación del profesorado", en L. MONTERO, J.M. VEZ (eds.), *Las didácticas específicas en la formación del profesorado*, Santiago de Compostela, Tórculo Edicions, vol I pp 341-349.
- ASENSIO, M., POL, E., (1998), "La comprensión de los contenidos del museo", *Iber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 15.
- BENEJAM, P., PAGÉS, J., (1997), *Enseñar y aprender Ciencias Sociales, Geografía e Historia en la educación secundaria*, Barcelona, ICE-UB, Horsori, pp 11.
- BENEJAM, P., (1993), "Los contenidos de la Didáctica de las Ciencias Sociales en la formación del profesorado", en L. MONTERO, J.M. VEZ (eds.), *Las didácticas específicas en la formación del profesorado*, Santiago de Compostela, Tórculo Edicions, vol I pp 341-349.
- MARTÍN, F., (1987), "Aproximación al marco conceptual de la Didáctica de las Ciencias Sociales" en *Primer Simposio de la Asociación Universitaria de Profesores de Didáctica de las Ciencias Sociales*, Salamanca (policopia).
- BENEJAM, P., (1993), "Los contenidos de la Didáctica de las Ciencias